

Emre Aracı
emre.araci@andante.com.tr

Berlioz'un Anıları'nda Londra

Andante sayfalarında daha evvel okurlarını Handel, Haydn, Mozart, Mendelssohn, Chopin, Wagner ve Sibelius'un Londrası'nda düşsel yolculuklara çıkaran Emre Aracı, bu kez ölümünün 150. yılında Fransız besteci Berlioz'un şehirdeki izini sürüyor.

Fransız ressam ve karikatürist Gustave Doré'nin 19. yüzyıl Londrası'nın karanlık ve kalabalık cadde ve sokaklarını betimlediği detaylı gravürlerini çocukluğumdan beri hep sevmişimdir. Hatta onun resimlerini çizdiği *London: A Pilgrimage* (1872) kitabında ilk olarak basılan, arkada St Paul Katedrali'nin kubbesinin St Martin Kilisesi'nin sivri kulesiyle birlikte gözüktüğü ve bugün yerinde olmayan, o manzarayı kısmen kapatan bir demiryolu köprüsünden buharlı bir trenin geçtiği, aşağısındaki at arabaları yumağında trafiğin kilitlendiği Ludgate Hill Caddesi'nin gravürünün bir kopyasını odamın duvarına dahi asmıştım. O gravüre her bakışta hayalimde İstanbul'dan Londra'ya giderdim gitmesine, ama böyle manzaraların 21. yüzyıl Londrası'nda hâlâ gerçek olabileceğini o zamanlar bilemezdim elbette. Zira geçenlerde Heathrow Havaalanı'ndan Piccadilly hattında şehre doğru metroyla dönerken yanımızdaki paralel hattan geçen ve aynen o Ludgate

**Hector Berlioz
(Fotoğraf: Pierre Petit, 1863)**

Hill Köprüsü'ndeki gibi dumanı tüten buharlı bir tren bizim trenimizi geride bırakınca etrafı saran duman ve buharda ve o trenden ıslık gibi kısık kısık gelen düdük seslerinde Doré'nin Londrası'nın 150 sene sonra dahi kaybolmamış olduğuna tanık olmanın sevincini duyuyordum.

Kimileri bu manzara karşısında kayıtsız kalırken, yaşlısı genci bir grup da ellerindeki fotoğraf makineleriyle, Londra Metrosu'nda hayalet gibi beliren bu buharlı trenin, şahsım dahil, peşine düşmüşlerdi. Buharlı tren District Hattı'nın 150. yılı kutlamaları çerçevesinde son bir defa olarak o gün Londra Metrosu'na geri dönmüştü. Bense aynı yıl vefat eden ve 150. yılı bu sene anılan, vatandaşı ve çağdaşı Doré'nin bir karikatürüne sol elinde tuttuğu bagetiyle *Te Deum*'unu yönetirken konu olan, yazılarında da hissedilen o mizahi çehresinin, kompozisyondaki o kabarık saçlı portresine de yansıdığı Hector Berlioz'un İngiltere'yi ziyaretlerinde yaşadığı Marylebone semtine doğru yol alırken beni Fransız bestecinin Londra yıllarına doğal bir şekilde geri götüren bundan daha anlamlı ve gerçek bir mizansen dileyemezdim. Zira Berlioz'un da Londra'ya 1847-1855 yılları arasında beş defa ayrı seyahatlerde gelmesinde, buhar makinesinin icadıyla birlikte başlayan sanayi devrimiyle birlikte o devir Avrupa şehirlerini ağ gibi birbirlerine bağlayan demiryolları önemli bir etken olmamış mıydı? Andante'nin sayfalarında, bugüne kadar Handel, Haydn, Mozart, Mendelssohn, Chopin, Wagner ve Sibelius'un Londrası'nı dolaştıktan sonra şimdi de Berlioz'un ölümünün 150. yılında, Fransız bestecinin izini bu şehirde sürmekten ayrı bir heyecan duyuyorum, çünkü tarihin manen ve maddeten, büyük bir kadirşinaslıkla ve bilinçli bir şekilde korunduğu şehirlerde insan kaybettiğini sandığı değerlere ve hatıralara sadece bir iki adım atarak ulaşabilmenin mutluluğunu tadabiliyor.

Gustave Doré'nin Ludgate Hill gravürü, Londra, 1872

Berlioz için Londra zengin konser hayatıyla önemli bir metropolisti; hatta 1851'de Journal des Débats'daki bir yazısında *"Dünyada Londra kadar müziğin tüketildiği bir başka şehir daha olduğuna inanmıyorum"* diye yazmıştı. Ama onun için İngiltere'yi cazip kılan bir başka özellik de burasının oyunlarını 1827'de keşfederek kendisine büyük bir hayranlık beslediği Shakespeare'in ülkesi ve Londra'nın da onun yaşamış olduğu şehir olmasından ötürüydü. Hatta meşhur İngiliz oyun yazarının adı Berlioz'un hatıralarında 73 defa geçtiği gibi 1828'de İngilizce dersleri almaya başlamasında da sebep olmuştu. *Le roi Lear* uvertürü (1831), *Roméo et Juliette* senfonisi (1839) ve son operası olan *Béatrice et Bénédict* (1862) hep bestecinin Shakespeare karşısında duyduğu hayranlık sonucunda hayat bulmuş olan eserleriydi. Berlioz Londra'ya ilk olarak 4 Kasım 1847'de *Symphonie fantastique* (1830) ve *Harold en Italie* (1834) gibi eserleriyle çoktan ünlenmiş bir besteci

Gustave Doré'nin *Te Deum*'unu idare eden Berlioz karikatürü, (Journal pour rire, 27 Haziran 1850)

olarak vardığında, ününe rağmen ciddi anlamda maddi sıkıntılar çekmekteydi ve o aralar Londra'da konserler düzenleyen Fransız emprezaryo, besteci ve orkestra şefi Louis-Antoine Jullien'in Drury Lane Tiyatrosu'ndaki opera ve konser sezonunda altı yıl boyunca şeflik yapma teklifini bu yüzden cazip bularak kabul etmişti. Berlioz'un Londra'da ilk idare ettiği eser Donizetti'nin *Lucia di Lammermoor* operası oldu.

Jullien'in kendisi de aynı devrede Londra'da şeflik yapmaya devam ediyordu, fakat şef olarak o daha çok sahnedeki abartılı tavırlarıyla biliniyordu; hatta o kadar ki orkestrayı idare ederken beyaz eldivenler giyiyor, pırlantalarla bezeli olan özel bagetini uşağı sahnede kendisine gümüş bir tepsi üzerinde sunuyordu.

Ancak Jullien'in Londra'daki emprezaryoluğu kısa zamanda iflasla sonuçlanacak, şehre davet ettiği Berlioz'un da misafiri olarak kaldığı 76 Harley Street'teki dairesini icra memurları basınca Fransız besteci hiç olmazsa kıyafetlerine el konulmaması için büyük bir çaba sarf edecekti. (Berlioz'un kaldığı apartmanın yerine sonradan bugün 27 kapı numarasını taşıyan başka bir bina inşa edilmiştir) İngiltere'ye yapmış olduğu bu ilk seyahat maddi anlamda Berlioz için olumsuzlukla sonuçlanmış da olsa, bugün kendisini yakından tanımamızı sağlayan, renkli ve mizah dolu *Anılılar*'ını (*Mémoires*) işsiz kaldığı o günlerde ilk olarak bir kitapta toplamak üzere kaleme almaya bu sırada başlaması açısından onun Londra'da 13 Temmuz 1848'e kadar kaldığı bu sekiz aylık en uzun dönem hayatında yine de önemli bir dönüm noktası idi. Nitekim hatıratının açılışındaki takdim yazısına başlarken besteci *"Londra, 21 Mart 1848"* tarihini not düşmüştü.

Geçim sıkıntısı ve işsizliğine bir de Fransa'da İkinci Cumhuriyet'le sonuçlanan 1848 Şubat Devrimi'nin etkileri eklenince kendisini Londra'da artık bir mülteci gibi hissetmeye başlayan Berlioz'un karamsar ruh hâli şehrin sisleri gibi daha da artmıştı. ***"Zaten ölmekte olan müzik sanatı artık iyice can verdi. Onu gömmek üzereler, daha doğrusu bir tezek yığının üstüne atmak üzereler"*** diye dile getirmişti bütün bu olumsuzlukları hatıratının giriş kısmında. Belki de en doğrusu Niagara Irmağı'nın kuvvetine karşı direndikten sonra çaresiz kalan Kızılderili yerliler gibi kendisini akıntıya bırakmalı ve kalan zamanını şarkı söyleyerek geçirmeliydi.

Louis-Antoine Jullien (Alfred Edward Chalon'un portresi)

Bu şarkı ironik bir şekilde bizleri her sayfasında tebessümle sürükleyen *Mémoires*'a dönüşecekti. Berlioz her gerçek sanatçının yaptığı gibi şartlar ne olursa olsun dehasını kullanarak kendisine yaratıcı anlamda yine de bir çıkış yolu bulmuştu. Üstelik Londralı müzisyenler kendisinden hiçbir maddi talepte bulunmadan 29 Haziran'da Haydn'ın da konserlerini verdiği Hanover Square Rooms'da kendi bestelerinden oluşan bir program sunmuşlar ve Berlioz dört defa bis yapmak üzere sahneye tekrar tekrar geri çağrılmıştı. Hatıralarının dört bölümünü kaleme aldıktan sonra temmuz ayında besteci Fransa'ya geri döndü.

Berlioz'un üç sene sonra, 8 Mayıs 1851'de Londra'ya ikinci defa olarak gelişi çok daha olumlu ve farklı şartlar altında gerçekleşti. Fransız Hükümeti onu Hyde Park'ta Crystal Palace adıyla inşa edilen dev boyutlardaki camekân sarayda aynı yılın 1 Mayıs'ında açılan ve Great Exhibition olarak bilinen Uluslararası Büyük Sergi'de teşhir edilen müzik enstrümanları arasında yapılacak olan seçimlerde madalya ve ödülleri tayin edecek jüride yer almak üzere görevlendirmişti. Bu seyahatinde Berlioz, Doré'nin gravüründe de göze çarpan, mimar Sir Christopher Wren'in şaheseri St Paul Katedrali'nde yetim çocuklar yararına verilen ve 6500 çocuğun koroda söylediği bir konsere katılmış ve papazların giydiği beyaz keten bir cübbeyi üzerine geçirerek, eline tutuşturulan bas partisiyle gizlice kendisi de koroda yer almıştı. Kendi yarattığı eserlerinde de devasa boyutları hep arayan Berlioz için o gün yaşadığı tecrübe bir hayli heyecan verici olmuş ve heyecanını gizlemek için yüzünü notasıyla kapatırken kendisini togasıyla yüzünü örten Truva fatihi Miken Kralı Agamemnon'a benzetmişti. Zaten Truva bestecinin hep aklında olmalıydı ki birkaç sene sonrasında Berlioz, Shakespeare'in yanı sıra çocukluğundan beri çok sevdiği Virgil'in *Aeneid*'inden esinlenerek librettosunu da kendisinin yazdığı *Les Troyens* operasını besteleyecekti.

Berlioz bu ikinci Londra seyahatinde Crystal Palace'ta büyük bir festival organize etme teşebbüsünde bulunmuşsa da bu arzusunu gerçekleştirememişti, ancak hakkında Le Charivari'de Cham imzasıyla çıkan Amédée de Noé'nin karikatürlerden bir tanesinde bu orkestranın nasıl bir formasyon olacağı sorgulanırken betimlenen melez topluluğun en önünde elinde ziliyle duran bir mehter müzisyeninin göze çarpıyor olması Berlioz'un her türlü kültür ve müziği kucaklayıcı, engin merakına hiç şüphesiz ki bir gönderme niteliğindeydi. Kaldı ki besteci Op.15, *Grande symphonie funèbre et triomphale*'inde gerçekten de bir mehter çevgeni kullanmıştı. Berlioz her sabah Hyde Park'taki Crystal Palace'a yürüdüğü Londra'da yine Marylebone semtini tercih etmiş ve bugün kapısındaki mavi plakette adının anıldığı 58 numarada bulunan 27 Queen Anne Street adresinde bir daireye yerleşmişti. Dairesinin

Hyde Park'taki Crystal Palace

Berlioz için Queen Anne Street'teki anı plaketi

alt katında ise Beethoven Kuvartet Cemiyeti düzenli toplantılar yapıyordu. Yazdığına bakılırsa besteci bazı günler dairesinin kapısını açarak aşağıdan gelen tınılara kulak vermeyi hiç eksik etmiyordu: *"Bütün konseri sadece kapımı açmakla yetinerek dinleyebiliyorum. Bir akşam Beethoven'ın Do Minör Piyano Triosu'nun (Op.1, No.3) çalındığını duydum. Kapımı ardına kadar açtım; gir içeri, gir içeri, hoş geldin şerefli melodi! Ne kadar asil ve güzel."* (Howard Spencer, London's Blue Plaques, English Heritage, 2016, s.120)

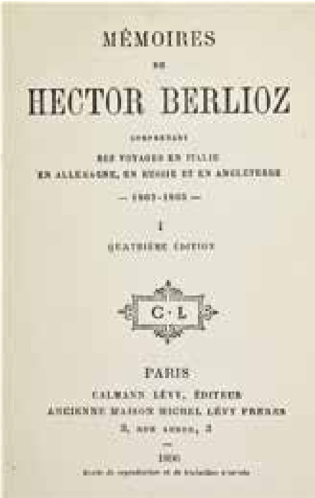
Fransız besteci Londra'ya 1852, 1853 ve 1855 yıllarında üç defa daha geri döndü. 1852'de Londra'nın konser salonlarından Exeter Hall'da, Beethoven'ın 9. Senfoni'si

Cham'ın karikatüründe Berlioz idaresindeki orkestra (Le Charivari, 25 Kasım 1855)

Berlioz'un Londra konserlerini verdiği Exeter Hall

Berlioz'un Londra'da kaleme almaya başladığı *Anılar*'ı

Les Troyens operasının partisyonu

Eski bir fotoğrafta Berlioz'un Londra adreslerinden 27 (58) Queen Anne Street

dahil, bir dizi konser idare etti. 1831'de kapılarını ilk olarak açan Exeter Hall ne yazık ki 1907'de yıkılarak yerine bugün de hâlâ ayakta duran Strand Palace Oteli inşa edilecekti. 1853'te ise Berlioz, Covent Garden'da 25 Haziran akşamı *Benvenuto Cellini* operasını idare etti. Kraliçe Viktorya ve Prens Albert'in de katıldığı temsilde bir grup rakip İtalyan müzisyenin ıslıklarla yaptıkları protestolar Berlioz'un neşesini kaçırmış ve operasının Londra prömiyerini tam anlamıyla bir fiyaskoya dönüştürmüştü. Berlioz Londra'ya son olarak 1855'te geldiğinde, 13 Haziran akşamı, yine her zaman olduğu gibi Exeter Hall'da orkestra karşısında podyuma çıktığında bu defa dinleyiciler arasında salonda Richard Wagner de vardı. Programda ise *Roméo et Juliette* senfonisi ve Mozart'ın Sol Minör, 40. Senfoni'si yer almıştı. Birkaç gün sonra ise Wagner'in 25 Haziran'daki konserine bu defa Berlioz dinleyici olarak katıldı. Bu iki adamın Londra buluşmalarının başlı başına bir makale konusu olması gerektiğini düşünerek David Cairns'in İngilizceye tercüme ettiği ve takdim yazısında *"Her şeyin üstünde bu eser yaratıcı dürtüleriyle saygın bir yalnızlığa ulaşan, karmaşık ve çekici bir adamın samimi ve detaylı bir şekilde kendisini anlatışı"* olarak özetlediği Berlioz'un *Mémoires*'ını okumaya, Doré'nin gravüründe bir figür gibi, tek başıma yürüdüğüm Londra sokaklarında geri dönüyorum. Cairns'in bu görüşünü *Anılar*'ının en başına Shakespeare'in *Macbeth*'inden şu mısraları yerleştiren Berlioz'un da onaylayacağından hiç şüphem yok...

Yaşam dediğin yürüyen bir gölge,
Bir garip oyuncu;
Bir hışım sahnede dolanıp boy gösteriyor;
Sonra haber çıkmıyor zavallıdan.
Yaşam bir masal; kaçığın birinin anlattığı.
Şamata ve öfke dolu baştan başa;
Hiçbir anlamı yok...

Macbeth, William Shakespeare, Sabahattin Eyüboğlu (çevirmen), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

Emre Aracı'nın Andante'deki geçmiş yazılarının tamamına www.emrearaci.weebly.com adresinden ulaşabilirsiniz.